

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ ШКОЛЯРІВ У СУЧАСНОМУ ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ

PROBLEMS OF EVOLUTION STUDENT'S INFORMATION AND COMMUNICATION CULTURE IN THE MODERN EDUCATIONAL ENVIRONMENT

Стаття присвячена проблемам розвитку інформаційно-комунікаційної культури (ІКК) школярів з огляду на зміни в сучасному освітньому середовищі. Зокрема, у статті висвітлюються проблема необхідності перегляду процесу формування ІКК з огляду на зміни в цілях та змісті освіти, відображених в Новій українській школі.

У статті зазначено, що визначальний вплив на формування ІКК здійснює нове інфосередовище, що слід враховувати для доцільного впливу на цей процес. Крім того, наведено необхідність формування специфічних умінь та навичок застосування нових технологічних засобів, а також навички попередження і виходу з комп'ютерної залежності, які є складовою сучасної ІКК школярів.

Доведено практичну потребу в реалізації концепції наскрізного застосування ІКТ, яка дозволить залучити не лише учнів та вчителів, а і батьків, дозволить об'єднати всю школу, та поступово створити креативну спільноту, що може мати вплив на життя міста, району, села, громади.

Окремо порушується проблема віртуалізації комунікацій сучасних школярів, яким потрібні комунікативні навички, а саме встановлювати та підтримувати спілкування, аргументувати свої думки, розв'язувати конфлікти, захищатись від маніпуляцій тощо. В результаті доведено необхідність формування та розвитку ІКК школярів у навчальному процесі в загальноосвітніх навчальних закладах, формування їх компетентностей та успішного освоєння Інтернет-технологій. Навчальна, професійна, суспільна та інші види діяльності молодшої людини передбачають дослідження особливостей формування інформаційно-комунікаційної культури підрастаючого покоління.

Явище комп'ютерної залежності, що характерно для учнів базової школи, та його вплив на самооцінку підлітків проілюстроване діаграмою та таблицею.

Стаття призначена вченим, аспірантам, магістрантам, студентам, вчителям, а також всім, хто цікавиться формуванням інформаційно-комунікаційної культури школярів.

Ключові слова: інформаційно-комунікаційна культура, комп'ютерна залежність, інфосередовище, комунікативні навички, освітній процес.

The article is devoted to the problems of the development of the Information and Communication Culture (ICC) of schoolchildren in the modern educational environment. In particular, the article discusses the need to revise the process of ICC formation in view of changes in the goals and content of education, reflected in the New Ukrainian School. Also, in the article it is stated that the new information environment carries out a decisive influence on the ICC formation, which should be taken into account for the purposeful influence on this process. In addition, the need to form specific skills and abilities of the use of new technological tools, as well as the skills of prevention and exit from computer addiction, which is an integral part of modern pupil's ICC.

Practical necessity for implementation of the concept of cross-cutting use of Information and Communication Technologies has been proved, which will allow not only pupils and teachers, but also parents to join the whole school, and gradually create a creative community that can have an impact on the life of the city, district, village, community. The problem of virtualization of modern schoolchildren communication that requires communication skills is affected separately, namely, to establish and maintain communication, to argue their thoughts, to resolve conflicts, to defend themselves against manipulations, and so on.

As a result, the necessity of formation and development of pupil's ICC in the educational process in general educational institutions, formation of their competencies and successful familiarization of Internet technologies has been proved. Educational, professional, social and other activities of a young person include the study of the peculiarities of the formation of the information and communication culture of the younger generation.

The phenomenon of computer addiction, which is typical for students of the basic school, and its influence on adolescents' self-esteem is illustrated by a chart and a table.

The article is intended for scientists, postgraduates, graduates, students, teachers, as well as all those who are interested in the formation of schoolchildren's ICC.

Key words: information and communication culture, computer addiction, information environment, communication skills, educational process.

УДК 37.016:316.774

DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085-2019-14-1-45>

Свистунова Т.М.,
аспірант кафедри загальної педагогіки та педагогіки вищої школи Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди

Постановка проблеми в загальному вигляді.

Новий сучасний цифровий світ обумовлює зміни не тільки у суто технологічних аспектах роботи школярів з інформацією, а й появу нових підходів до тлумачення порівняно сталих, вихідних, загальнопедагогічних понять, серед яких поняття інформаційно-комунікаційної культури (ІКК) школяра та її складників.

У цьому контексті ІКК школяра може розглядатися як інтегративна якість його особистості, що

включає динамічну комбінацію знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей, та визначає здатність особи до використання інформаційно-комунікаційних технологій у різних сферах життєдіяльності. З огляду на це, є актуальним виділення проблем розвитку та формування ІКК у сучасному освітньому середовищі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

У наукових дослідженнях В. Кайміна, Є. Смирнова,

А. Суханова, А. Урсул та інших приділяється достатньо уваги визначенню сутності поняття ІКК особистості. Питанням формування ІКК студентів різних спеціальностей присвячували свої праці такі провідні науковці, як Н. Баловсяк, Т. Богданова, О. Гладченко, О. Глушак, О. Несторова, О. Романішина, М. Шерман. Роботи С. Бешенкова, Л. Босової, О. Горячева, А. Дуванова, З. Зарецької, Г. Лаврентьевої, Ю. Первіна, С. Тур зосереджені навколо питання формування ІКК молодших школярів.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Для створення умов для практичного впровадження освітніх інновацій доцільним є виділення проблем формування та розвитку ІКК школярів з огляду на зміни в сучасному освітньому середовищі.

Формулювання цілей статті. Висвітлити основні проблеми формування та розвитку інформаційно-комунікаційної школярів з огляду на зміни в сучасному освітньому середовищі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Наразі в Україні реалізується реформа системи освіти «Нова українська школа» (НУШ), згідно з якою ключові зміни стосуються підходів до встановлення цілей навчання та змісту освіти, заснованими на формуванні компетентностей, необхідних для подальшої успішної самореалізації школярів в суспільстві.

Зміни, запропоновані в НУШ, передбачають докорінне реформування загальної середньої освіти та мають на меті створити школу, яка даватиме учням не лише знання, як це відбувається зараз, а й вміння застосовувати їх у житті [1]. Серед десяти ключових компетентностей, запропонованих в НУШ, особливо виділяється інформаційно-комунікаційна компетентність, яка передбачає впевнене, а водночас критичне застосування інформаційно-комунікаційних технологій для створення, пошуку, обробки, обміну інформацією на роботі, в публічному просторі та приватному спілкуванні [1].

Таким чином, запропоновані зміни щодо реформування школи, впливають на умови формування ІКК і зумовлюють необхідність перегляду всього процесу її формування

Реформування системи освіти пов'язано з тим, що покоління сучасних школярів (покоління Z, діти, що народились після 2003 року), як зазначається у багатьох наукових дослідженнях, має суттєві відмінності від попередніх [1; 2, с. 134]. Сучасні діти вже народилися в епоху Інтернету, та різноманітних гаджетів, та з раннього віку (за деякими оцінками, навіть з віку півтора років) починають впевнено ними користуватись.

З іншого боку, сучасні учні переважно уникають самостійно вирішувати задачі, які постають перед ними. Діти шукають готових відповідей на

свої питання в мережі, комбінують інформацію для вирішення власних проблем. Це покоління, що проходить через зміну комунікативної та сенсорної модальності: на відміну від батьків вони не стільки читають, скільки дивляться, а це, за думкою психологів абсолютно інший формат сприйняття навколишнього середовища. Все це обумовлює неймовірно глибокий розрив між дорослими та підлітками [3]. Відтак, важливого значення набуває визначення інформаційної діяльності особистості як соціально значимого, етичного способу життєдіяльності в інформаційному просторі, пов'язаного з моральним самовизначенням, відповідальністю за свій вибір та творчою самореалізацією.

Дослідники констатують позитивний вплив інтернет-технологій на формування молодшої людини, її моральний розвиток. Всім давно зрозуміло, що сучасне життя неможливо уявити без широкого використання ІКТ. Через це фахівці різних галузей знань вважають, що всі зусилля потрібно спрямувати на пошук сприятливих для розвитку учнів резервів сучасних інформаційних технологій, шляхів адекватного сприйняття ними матеріалів, гармонійного співіснування, але із збереженням власної особистісної цілісності. Це потребує не тільки знань сучасних технічних засобів отримання інформації та вміння працювати з ними, а й навичок самостійної роботи з цими ресурсами, високого рівня критичного мислення, творчих здібностей учнів, здатності орієнтуватися в єдиному освітньому просторі [4, с. 35–39].

Отже, сучасні учні з раннього дитинства розвиваються у новому інфосередовищі, яке здійснює визначальний вплив на формування їх ІКК, що слід враховувати для доцільного впливу на цей процес.

Нове інфосередовище характеризується появою нових технологічних засобів (гаджетів), які швидко поширюються та змінюються. Ефективне використання гаджетів вимагає від людини вміння працювати з цифровими технологіями, у тому числі з віртуальною та доповненою реальністю, якими, за свідченням дослідників, швидше оволодівають молодші діти. Крім того, основними видами діяльності, притаманними для сучасних школярів у комп'ютерному середовищі, є гра та спілкування з друзями чи однокласниками, розважальні ресурси. З огляду на це, останніми роками для учнів базової школи характерним є явище комп'ютерної та Інтернет-залежності.

В рамках міжнародного проекту ESPAD виявлено, що самооцінка підлітків змінюється разом з рівнем залежності від комп'ютерних ігор (рис. 1).

Результати опитування дають підстави констатувати залежність емоційного стану певної частки підлітків від можливості проводити час за комп'ютерними іграми – її відсутність є причиною

зіпсованого настрою загалом для 11,7% опитаних. Водночас 88,3% респондентів категорично або скоріше не погоджуються із твердженням: «У мене псується настрій, коли я не можу провести час за комп'ютерними іграми». Надмірне захоплення комп'ютерними іграми більше притаманне респондентам чоловічої статі – кількість тих, хто це визнає серед хлопців (28,2%), більш як удвічі перевищує аналогічний показник серед дівчат (13,3%).

У Табл. 1 наведено показник залежності школярів від комп'ютерних ігор за статтю.

Таблиця 1

Показник залежності школярів від комп'ютерних ігор

Рівень залежності	Серед усіх		
	Хлопці	Дівчата	Разом
Залежність від онлайн-ігор відсутня, %	27,4	69,0	49,3
Помірна залежність від онлайн-ігор, %	66,4	30,0	47,3
Сильна залежність від онлайн-ігор, %	6,2	1,0	3,4
Кількість осіб	2989	3331	6320

*- за матеріалами [5]

За рівнем залежності від онлайн-ігор респонденти умовно поділяються на три групи. Загалом близько половини підлітків не мають такої залеж-

ності (49,3%). Помірна залежність характеризує 47,3% опитаних і ще 3,4% перебувають у стані сильної залежності [5, с. 81–83].

Вчитель інформатики І. Смирнова підкреслює, що вчасно розгледіти та попередити розвиток залежності від віртуального світу набагато легше, ніж потім лікувати її наслідки [6, с. 103–107]. Автор зазначає, що на Заході залежність від віртуального спілкування вже є реальною, причому медичною проблемою. З'явилися й відповідні терміни – Internet Addiction, On-Line Addiction, Net Addiction, Internet Addiction Disorder, IAD («залежність від Інтернету», «від віртуального світу», «від мережі») та розроблені діагностичні тести.

Тому специфічні уміння та навички застосування нових технологічних засобів, а також навички попередження і виходу з комп'ютерної залежності є складовою сучасної інформаційно-комунікаційної культури школярів та мають цілеспрямовано формуватися у освітньому процесі.

Наступна проблема полягає в тому, що Нова українська школа базується на наскрізному застосуванні ІКТ в освітньому процесі й поступовому переході від одноразових проєктів до систематичної інтеграції специфічних ІКТ-умінь школярів у всі сфери його життя. Так, інтегровані уроки та курси є сприятливими для розвитку наскрізних вмінь, однак найдієвішим вважається комплексний підхід до формування наскрізних вмінь. Такий підхід дозволяє залучити не лише учнів та вчителів, а і батьків, дозволяє об'єднати всю школу, та поступово

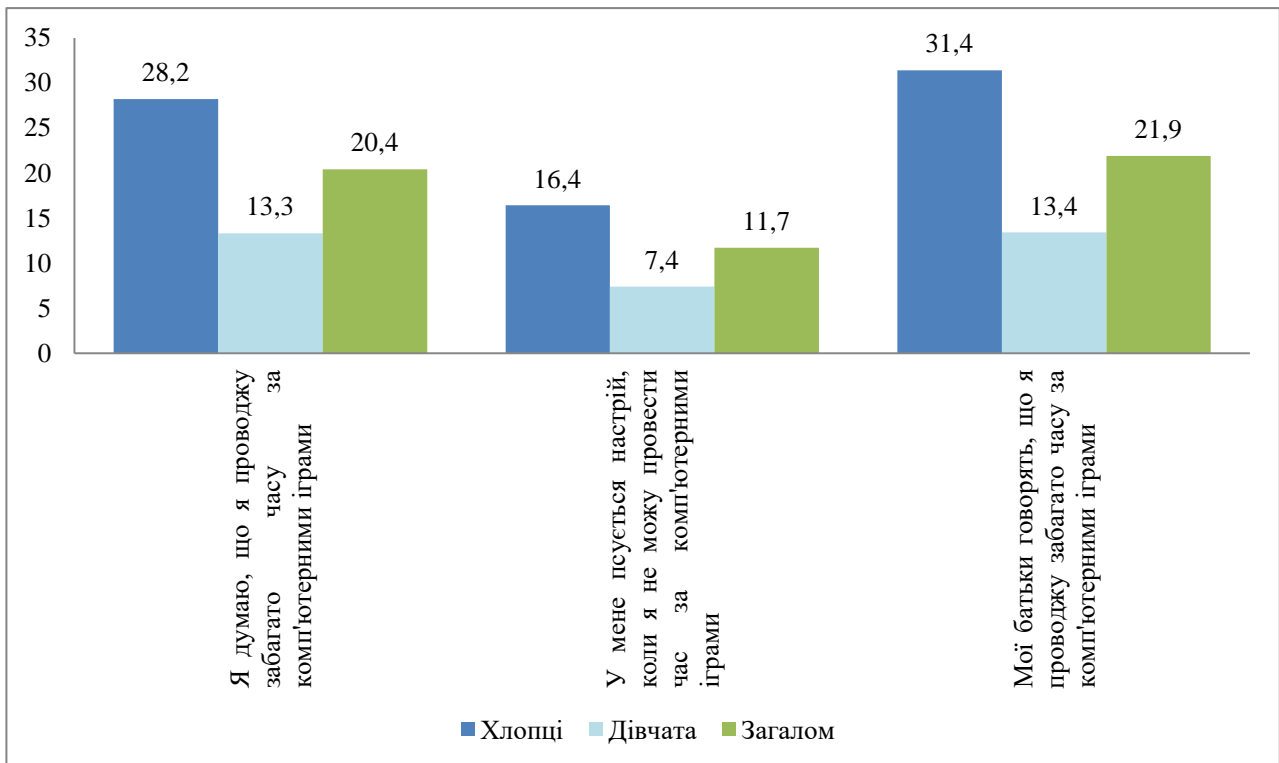

Рис. 1. Самооцінка рівня залежності від комп'ютерних ігор, за статтю, %- за матеріалами [5]

створити креативну спільноту, яка може мати вплив на життя міста, району, села, громади.

Таким чином, практична реалізація зазначеної концепції наскрізного застосування ІКТ дозволить дієво впливати на формування інформаційно-комунікаційної культури школярів.

Окремої уваги заслуговує питання віртуалізації комунікацій сучасних школярів. Соціальні мережі, інтерактивні чати, комп'ютерні ігри, та різноманітні месенджери – це все інтернет-спілкування, якому надають перевагу нинішні учні. Причина зрозуміла: таке спілкування простіше, миттєве, воно знімає відповідальність за необхідність грамотно будувати комунікацію, керувати емоціями, приховує переживання та комплекси, притаманні підліткам, у будь-який час можна взяти паузу на роздуми, чого в реальній комунікації не існує.

Нерішучі і сором'язливі підлітки демонструють власні досягнення, здобутки, кмітливність, дотепність, а хвилювання, невпевненість, страхи залишаються по інший бік екрану. Окрім спілкування школярів між собою, швидкої активності набуває віртуальне спілкування між учнями та вчителями, між вчителями та батьками, між вчителями та адміністрацією [7].

Тому всім учасникам освітнього процесу необхідні комунікативні навички, а саме: встановлювати контакти, підтримувати спілкування, аргументувати свої думки, розв'язувати конфлікти, захищатись від маніпуляцій.

Зважаючи на стрімкий темп інформатизації суспільства та розвитку інформаційних технологій, виникає проблема формування та розвитку інформаційно-комунікаційної культури школярів у навчальному процесі в загальноосвітніх навчальних закладах, формування їх компетентностей та успішного освоєння інтернет-технологій. Навчальна, професійна, суспільна та інші види діяльності молодшої людини передбачають дослідження особливостей формування інформаційно-комунікаційної культури підростаючого покоління.

Висновки. Проведений аналіз процесу формування інформаційно-комунікаційної культури школярів у сучасному освітньому середовищі дозволяє зробити висновки про такі його ключові проблеми:

1) запропоновані зміни в цілях та змісті освіти, що відображені в «НУШ», впливають на умови формування ІКК і обумовлюють необхідність перегляду всього процесу її формування;

2) сучасні учні з раннього дитинства розвиваються у новому інфосередовищі, яке здійснює визначальний вплив на формування їх ІКК, що слід враховувати для доцільного впливу на цей процес;

3) специфічні уміння та навички застосування нових технологічних засобів, а також навички попередження і виходу з комп'ютерної залежності

є складовою сучасної інформаційно-комунікаційної культури школярів та мають цілеспрямовано формуватися у освітньому процесі;

4) практична реалізація концепції наскрізного застосування ІКТ дозволить дієво впливати на формування інформаційно-комунікаційної культури школярів;

5) всім учасникам освітнього процесу необхідні комунікативні навички, а саме: встановлювати контакти, підтримувати спілкування, аргументувати свої думки, розв'язувати конфлікти, захищатись від маніпуляцій;

6) навчальна, професійна, суспільна та інші види діяльності молодшої людини передбачають дослідження особливостей формування інформаційно-комунікаційної культури підростаючого покоління

Подальші перспективи дослідження. Вирішення зазначених проблем сприятиме встановлення педагогічних умов формування інформаційно-комунікаційної культури школярів у навчальному процесі базової школи, що і потребує подальшого дослідження.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. НОВА УКРАЇНСЬКА ШКОЛА. URL: <https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkola> (дата звернення: 14.07.2019).
2. Дергунов Т. Теория поколений. Формула менеджмента. Практическое пособие начинающего руководителя. М. : Манн, Иванов и Фербер, 2015. 180 с.
3. Колосова Г. Хто такі «ікси» та «ігреки» і як їм порозумітися з «зетами» URL: <https://www.pedrada.com.ua/article/1236-qqq-17-m3-15-03-2017-hto-tak-ksi-ta-greki-yak-m-porozumtisya-z-zetami> (дата звернення: 14.07.2019).
4. Башманівська Л.А. Вплив інтернет-технологій на формування особистості учня в умовах інформаційного простору. *Інформаційні технології в освіті на науці: зб. наук. пр. м. Мелітополь*, 2016. Вип. 8. С. 35–39.
5. Балакірева О.М. Куріння, вживання алкоголю та наркотичних речовин серед підлітків, які навчаються: поширення й тенденції в Україні : За результатами дослідження 2015 року в рамках міжнародного проекту «Європейське опитування учнів щодо вживання алкоголю та інших наркотичних речовин – ESPAD» / О.М. Балакірева (кер. авт. кол.), Т.В. Бондар, Ю.Ю. Приймак, Д.М. Павлова, О.В. Василенко, О.Т. Сакович, С.З. Сальніков, С.В. Сидяк, Ю.Б. Юдін, Н.С. Нахабич. К. : Поліграфічний центр «Фоліант», 2015. 200 с.
6. Смирнова И. Зависимость от виртуального мира: как уберечь подростка от этой напасти. *Директор школы. Україна*. 2004. № 6–7. С. 103–107.
7. Ногалес К. Важность навыков общения и особенности их развития. URL: <https://www.aum.news/psikhologiya/5204-vazhnost-navykov-obscheniya-i-osobennosti-ih-razvitiya> (дата звернення: 12.07.2019).